

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΥΛΑΞΗ ΤΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (Μάιος 2005)

Συγγραφέας: ΧΑΡΙΤΙΝΗ ΔΙΠΛΑ

I. Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου Δικαίου της Θάλασσας

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας επιφυλάσσει στο Δικαστήριο Δικαίου της Θάλασσας (ΔΔΘ) κεντρικό ρόλο για την επίλυση των διαφορών που προκύπτουν από την εφαρμογή και ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης. Το όλο σύστημα επίλυσης έχει ως κύριο χαρακτηριστικό τη δυνατότητα επιλογής από τα συμβαλλόμενα Μέρη ανάμεσα σε περισσότερα δικαιοδοτικά όργανα (Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών, ΔΔΘ, δικαστήριο Διαιτησίας). Σύμφωνα με το άρθρο 287 της Σύμβασης, εάν τα μέρη σε μια διαφορά δεν έχουν δεχτεί την ίδια διαδικασία επίλυσης (δηλ. στην ουσία το ίδιο δικαστήριο), η διαφορά μπορεί να υπαχθεί μόνο σε διαιτησία (που αναφέρεται στο Παράρτημα VII της Σύμβασης).

Με βάση το παραπάνω σύστημα, το ΔΔΘ είναι καθ' ύλην αρμόδιο να αποφαινεται, μεταξύ των άλλων, για διαφορές που έχουν αντικείμενο την προστασία και διατήρηση του θαλασσιού περιβάλλοντος. Το ΔΔΘ έχει επίσης αρμοδιότητα να επιβάλει, εν αναμονή της τελικής αποφάσεως, οποιοδήποτε προσωρινό μέτρο κρίνει κατάλληλο για να διαφυλάξει τα δικαιώματα των μερών ή να αποτρέψει σοβαρές ζημιές στο θαλάσσιο περιβάλλον (άρθρο 290, παρ. 1, της Σύμβασης του 1982). Το Δικαστήριο μπορεί ακόμη να διατάξει προσωρινά μέτρα και στην περίπτωση κατά την οποία εκκρεμεί η συγκρότηση διαιτητικού δικαστηρίου (δηλαδή άλλου δικαστηρίου) για να επιληφθεί μιας διαφοράς, εάν θεωρεί ότι το υπό συγκρότηση δικαστήριο είναι *prima facie* αρμόδιο και το απαιτεί ο επείγων χαρακτήρας της κατάστασης (άρθρο 290, παρ. 5).

Το σύστημα επιλογής της διαδικασίας έχει ως αποτέλεσμα, όπως έχει δείξει η λειτουργία του ΔΔΘ από το 1996 μέχρι σήμερα, την υπαγωγή των περισσότερων διαφορών σε διαιτησία. Για το λόγο αυτό, το Δικαστήριο Δικαίου της Θάλασσας δεν έχει μέχρι σήμερα βεβαρυμένο πινάκιο[1], και δεν έχει ασχοληθεί επί της ουσίας με διαφορές με αντικείμενο αυτή καθεαυτή τη διατήρηση και διαφύλαξη του θαλασσίου περιβάλλοντος. Ωστόσο, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας για τα προσωρινά μέτρα που αναφέρθηκε παραπάνω, το ΔΔΘ είχε την ευκαιρία να αποφανθεί για ορισμένες γενικές αρχές του δικαίου του θαλασσίου περιβάλλοντος και να δείξει μια περιβαλλοντική ευαισθησία, την οποία δεν έχει εκδηλώσει μέχρι σήμερα το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών[2].

II. Οι υποθέσεις με περιβαλλοντικό αντικείμενο

Τρεις υποθέσεις με περιβαλλοντικές διαστάσεις ήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου του Δικαίου της Θάλασσας στο πλαίσιο της διαδικασίας των προσωρινών μέτρων του άρθρου 290, παρ. 5:

A. Η πρώτη αφορούσε μια αλιευτική διαφορά με αντικείμενο τα μέτρα διατήρησης και διαχείρισης ενός από τα προστατευόμενα από τη Σύμβαση μεταναστευτικά είδη (υπόθεση *Southern Bluefin Tuna* (κυανοπτερύγιος τόνος του νότου), στην οποία η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία κατηγορούσαν την Ιαπωνία ότι παραβίαζε τις υποχρεώσεις της βάσει της Σύμβασης επιτρέποντας την υπεραλίευση του είδους. Το ΔΔΘ υπέδειξε προσωρινά μέτρα που ζητήθηκαν από τις προσφεύγουσες, έχοντας καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το υπό συγκρότηση διαιτητικό δικαστήριο το οποίο είχαν ζητήσει να συγκροτηθεί βάσει του άρθρου 287 και του Παρ. VII της Σύμβασης για το δίκαιο της θάλασσας η Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία ήταν *prima facie* αρμόδιο να δικάσει τη διαφορά[3].

B. Η δεύτερη υπόθεση αφορούσε σε μια διαφορά ανάμεσα στην Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο σχετικά με την προγραμματισμένη δραστηριότητα ενός εργοστασίου στη Νοτιοδυτική Αγγλία, στις ακτές της Θάλασσας της Ιρλανδίας, του

οποίου η λειτουργία, λόγω της επεξεργασίας πυρηνικών υλών και της μεταφοράς ραδιενεργών ουσιών προς και από το εργοστάσιο θα μπορούσε να απειλήσει, κατά την Ιρλανδία, με σοβαρή μόλυνση το θαλάσσιο περιβάλλον. Η Ιρλανδία ζήτησε από το ΔΔΘ να διατάξει προσωρινά μέτρα βάσει του άρθρου 290, παρ. 5 Σύμβασης δικαίου της θάλασσας (μεταξύ των άλλων την ανάκληση της άδειας λειτουργίας του εργοστασίου Mox), μέχρις ότου συσταθεί Δικαστήριο διαιτησίας βάσει του άρθρου 287 και του Παραρτήματος VII της Σύμβασης. Το ΔΔΘ διέταξε προσωρινά μέτρα συνιστάμενα στη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, έχοντας διαπιστώσει ότι *prima facie* το διαιτητικό Δικαστήριο το οποίο ήταν υπό συγκρότηση είναι αρμόδιο^[4].

Γ. Η τρίτη υπόθεση αφορά σε μια διαφορά μεταξύ Μαλαισίας και Σιγκαπούρης με αντικείμενο έργα επιχωμάτωσης ευρείας κλίμακας της δεύτερης στην περιοχή του Στενού του Johor που χωρίζει τις δύο χώρες, έργα τα οποία κατά την Μαλαισία θα είχαν, μεταξύ των άλλων, ως συνέπεια την υποβάθμιση του θαλασσίου περιβάλλοντος μέσα στο Στενό κατά παράβαση της Σύμβασης για το δίκαιο της θάλασσας. Και στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο Δικαίου της θάλασσας διέταξε προσωρινά μέτρα έχοντας θεωρήσει ότι το υπό συγκρότηση διαιτητικό Δικαστήριο είναι *prima facie* αρμόδιο να επιληφθεί της διαφοράς.

III. Οι διατάξεις του Δικαστηρίου για προσωρινά μέτρα

Και στις τρεις υποθέσεις το ΔΔΘ δεν προχώρησε βέβαια σε εξέταση επί της ουσίας, με δεδομένο μάλιστα ότι δεν ήταν το ίδιο καθ' ύλην αρμόδιο αλλά άλλο δικαστήριο βάσει του συστήματος επίλυσης των διαφορών που εισάγει η Σύμβαση του 1982 για το δίκαιο της Θάλασσας. Ήδραξε όμως την ευκαιρία για να διακηρύξει ορισμένες αρχές σχετικά με την υποχρεώσεις των Κρατών για την προστασία και τη διαφύλαξη του θαλασσίου περιβάλλοντος, τόσο υποχρεώσεις ουσίας όσο και συναφείς υποχρεώσεις διαδικασίας.

1. Σε σχέση με την αλιεία, το Δικαστήριο αποφάνθηκε π. χ. ότι η διατήρηση και διαχείριση των ζώντων πόρων της θάλασσας αποτελεί στοιχείο της προστασίας και

τη διαφύλαξη του θαλασσίου περιβάλλοντος[5]. Με βάση αυτόν το σύνδεσμο, στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο θα λάβει υπόψη του τη συμφωνία των μερών ότι τα ιχθυοαποθέματα βρίσκονται σε κίνδυνο και θα επιβάλει, μεταξύ άλλων μέτρων, τον περιορισμό και για τα τρία κράτη των ποσοτήτων του αλιεύματος, καθώς επίσης και την αποχή από την υλοποίηση πειραματικών προγραμμάτων αλιείας (που είχε σχεδιάσει και εν μέρει εκτελέσει μονομερώς η Ιαπωνία), παρά μόνον κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των μερών.

2. Η υποχρέωση συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών και στοιχείων έγινε αντικείμενο εξέτασης (και στις τρεις αναφερθείσες υποθέσεις) καθώς επίσης και η υποχρέωση εκπόνησης αξιόπιστων μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία αναφέρεται στο άρθρο 200 της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας. Το Δικαστήριο αναγνώρισε αυτή την υποχρέωση, λέγοντας ότι το καθήκον συνεργασίας είναι βασική αρχή για την πρόληψη της μόλυνσης του περιβάλλοντος βάσει του μέρους XII της Σύμβασης και το γενικό διεθνές δίκαιο και ότι τα δικαιώματα που προκύπτουν από αυτό οφείλουν να προστατεύονται βάσει του άρθρου 290 της Σύμβασης[6].

Ειδικότερα, στην υπόθεση των έργων στο Στενό του *Johor*, το δικαστήριο διέταξε ως προσωρινό μέτρο την από κοινού συγκρότηση από τα δύο ενδιαφερόμενα κράτη συγκεκριμένων μηχανισμών ανταλλαγής πληροφοριών και αποτίμησης των κινδύνων των προγραμματισμένων επιχωματικών έργων και εξεύρεσης τρόπων να αντιμετωπιστούν αυτοί οι κίνδυνοι στις θιγόμενες περιοχές[7].

3. Την αρχή της προφύλαξης επικαλέστηκαν στην υπόθεση του *Τόνου* η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, στην υπόθεση του *Στενού του Johor* η Μαλαισία, σ' αυτήν του *Εργοστασίου Μοχ* η Ιρλανδία, η οποία επέμεινε ιδιαιτέρως στη μετατόπιση του βάρους της απόδειξης στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο έπρεπε, κατ' αυτήν, να αποδείξει ότι δεν θα προκύψει ζημία από ενδεχόμενες απορρίψεις και άλλες συνέπειες της λειτουργίας του εργοστασίου στο θαλάσσιο περιβάλλον. Συνακόλουθα, η Ιρλανδία υποστήριξε ότι η αρχή της προφύλαξης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από το ΔΔΘ ως βάση για την αποτίμηση του επείγοντος χαρακτήρος της κατάστασης που αποτελεί προϋπόθεση για τη λήψη προσωρινών μέτρων[8].

Με δεδομένη τη δήλωση του Ηνωμένου Βασιλείου ενώπιον του Δικαστηρίου ότι δεν θα γίνουν μεταφορές ή εξαγωγές ραδιενεργών υλών μέχρι το 2002 (και εν πάση

περιπτώσει μέχρι τη συγκρότηση του Δικαστηρίου διαιτησίας), το Δικαστήριο Δικαίου της Θάλασσας θεώρησε ότι δεν συνέτρεχε η προϋπόθεση του επείγοντος χαρακτήρος. Έτσι δεν διέταξε τα προσωρινά μέτρα που του ζήτησε η Ιρλανδία (την απαγόρευση της λειτουργίας του εργοστασίου), αλλά επέβαλε άλλα μέτρα που θεώρησε το ίδιο ότι άρμοζαν στην περίπτωση για να διαφυλαχτούν τα δικαιώματα και των δύο κρατών.

Πάντως, και στις τρεις υποθέσεις, το Δικαστήριο έκανε ρητή αναφορά στην υποχρέωση των κρατών να συμπεριφέρονται με «περίσκεψη και σύνεση» («prudence and caution»):

- Στην υπόθεση του *Τόνου* για να επιβάλει στα διάδικα μέρη να διασφαλίσουν ότι αποτελεσματικά μέτρα διατήρησης θα ληφθούν για να αποτρέψουν σοβαρή ζημία στα ιχθυοαποθέματα του συγκεκριμένου είδους[9].

- Στην υπόθεση του *Εργοστασίου Mox Plant* για να υποδείξει στα δύο κράτη να συνεργαστούν, ανταλλάσσοντας πληροφορίες για τους κινδύνους ή τις συνέπειες της λειτουργίας του Εργοστασίου και για την εξεύρεση των λύσεων που επιβάλλονται[10].

- Στην υπόθεση του *Στενού του Johor* για να επιβάλει μηχανισμούς ανταλλαγής πληροφοριών και μελέτης των επιπτώσεων των προγραμματισμένων έργων επιχωμάτωσης στο θαλάσσιο περιβάλλον[11].

Τέλος, η εικόνα της συμβολής του Δικαστηρίου στην προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος δεν θα ήταν ολοκληρωμένη, εάν δεν γινόταν και η παρακάτω επισήμανση. Με την υποβολή στο Δικαστήριο της αίτησης για λήψη προσωρινών μέτρων, το όργανο αυτό δρα ως ένα *forum* ήπιας και προληπτικής διπλωματίας για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος. Το εγκαλούμενο κράτος, παρότι αρνείται βέβαια την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να διατάξει τα προσωρινά μέτρα που αιτείται ο ενάγων, είναι υποχρεωμένο να δικαιολογήσει τη στάση του, να παρουσιάσει τα επιχειρήματά του, να δείξει τον καλό του εαυτό και τη ευαισθησία του για το περιβάλλον. Το Δικαστήριο αποτελεί έτσι ένα πλαίσιο μέσα, στο οποίο τα κράτη μπορούν να αναδιπλώνονται, μεταβάλλοντας τις θέσεις τους επί το ηπιότερον, όπου γίνονται δηλώσεις ότι θα ληφθούν υπόψη οι απόψεις και τα δικαιώματα και του άλλου κράτους. Μ' άλλα λόγια, η όλη διαδικασία φαίνεται να συμπληρώνει, με τρόπο εξαιρετικά ενδιαφέροντα, τις διμερείς διαβουλεύσεις και το Δικαστήριο να

αναλαμβάνει μεσολαβητικό ρόλο.

Δεν πρέπει να λησμονείται ότι στις υποθέσεις με περιβαλλοντικές διαστάσεις, αντικείμενο της διαφοράς είναι συνήθως ο μονομερής χαρακτήρας των δράσεων του ενός κράτους. Ο ενάγων παραπονείται ότι δεν ερωτήθηκε, ότι δεν πληροφορήθηκε, ότι πρέπει να υπάρξει συνεργασία και αξιόπιστες (δηλαδή εγκεκριμένες και από τους δύο) μελέτες. Το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του αυτές τις δηλώσεις με τις οποίες εκφράζεται η αυτοσυγκράτηση των Κρατών, γι' αυτό και μπορεί να ορίσει άλλα προσωρινά μέτρα, ηπιότερου χαρακτήρα από αυτά τα οποία ζητήθηκαν αρχικώς.

Έτσι, π. χ. στην υπόθεση *Mox Plant*, το Δικαστήριο κατέγραψε τη δήλωση της Αγγλίας ότι δεν θα προχωρήσει σε ορισμένες από τις δραστηριότητες για τις οποίες την εγκαλούσε η Ιρλανδία και στην υπόθεση του *Στενού του Johor* τη διαβεβαίωση της Σιγκαπούρης ότι δεχόταν την εκπόνηση κοινής επιστημονικής μελέτης και ότι μέχρις ότου παραδοθεί αυτή δεν θα προχωρήσει σε ορισμένες από τις προγραμματισμένες εργασίες. Στην τελευταία υπόθεση, η διαπίστωση αυτή οδήγησε το ΔΔΘ να διατάξει ως προσωρινό μέτρο τη συγκρότηση από κοινού Επιτροπής Εμπειρογνομόνων με εντολή την εκπόνηση επιστημονικής μελέτης για τις ενδεχόμενες περιβαλλοντικές επιπτώσεις και την κατάθεση της έκθεσης της επιτροπής στα Κράτη εντός ενός έτους από την έκδοση της Διάταξης (11.2004).

Πράγματι, η Επιτροπή συγκροτήθηκε και εκπόνησε τη μελέτη εντός της προκαθορισμένης προθεσμίας, αυτό μάλιστα φαίνεται ότι αποτέλεσε τον καταλύτη για μεταγενέστερη συνεννόηση μεταξύ των μερών προς επίλυση της διαφοράς. Έτσι, στις 10.1.2005, η Μαλαισία και η Σιγκαπούρη πληροφόρησαν το Δικαστήριο Διαιτησίας (το οποίο στο μεταξύ είχε συγκροτηθεί) ότι έχουν καταλήξει, στη βάση της μελέτης, *ad referendum*, σε σχέδιο συμφωνίας για την επίλυση της διαφοράς^[12].

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί η άκρως ενδιαφέρουσα πρακτική του Δικαστηρίου Δικαίου της Θάλασσας, η οποία ασκείται βάσει του Εσωτερικού του κανονισμού, σύμφωνα με την οποία αυτό καλεί τους διαδίκους να του αναφέρουν μέσα σε προθεσμίες που θέτει το ίδιο για τα μέτρα τα οποία έλαβαν, ώστε να εφαρμόσουν τα προσωρινά μέτρα που επέβαλε το Δικαστήριο.

IV. Αποτίμηση

Συμπερασματικά, αν και δεν φαίνεται να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο για την επίλυση των διαφορών περί το δίκαιο της θάλασσας, συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών διαφορών, το Δικαστήριο του Δικαίου της Θάλασσας εμφανίζεται ως ένα δικαιοδοτικό όργανο με περιβαλλοντικές ευαισθησίες. Από τη μια πλευρά, με τις δηλώσεις του σχετικά με το κανονιστικό περιεχόμενο των κανόνων συμβάλλει στην αποκρυστάλλωση και στην προοδευτική ανάπτυξη των αρχών του δικαίου, από την άλλη λειτουργεί με τρόπο προληπτικό και αποτρεπτικό σε σχέση με μονομερείς δράσεις των κρατών οι οποίες απειλούν με υποβάθμιση το θαλάσσιο περιβάλλον.

Το κείμενο αποτελεί γραπτή αποτύπωση εισήγησης στο Συνέδριο «Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος. Εξελίξεις και προοπτικές προστασίας και διαχείρισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος» που διοργανώθηκε στην Κω από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης του Παντείου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Αιγαίου Δικαίου της Θάλασσας και Ναυτικού Δικαίου στις 5-7 Μαΐου 2005.

[1] Οι περισσότερες υποθέσεις τις οποίες έχει εκδικάσει αφορούν στην πρωτότυπη και αυτόνομη διαδικασία της άμεσης απελευθέρωσης (prompt release) πλοίων και πληρωμάτων που μπορεί να έχουν ενδεχομένως ορισμένες έμμεσες περιβαλλοντικές διαστάσεις, δεδομένου ότι ορισμένες συλλήψεις αλιευτικών πλοίων γίνονται στην αποκλειστική οικονομική ζώνη κατ' εφαρμογή των εθνικών μέτρων προστασίας των ιχθυοαποθεμάτων.

[2] Πράγματι, το Δικαστήριο της Χάγης ακολούθησε μια μινιμαλιστική προσέγγιση, αρνούμενο να συμπεριλάβει την αρχή της προφύλαξης στα σύγχρονα περιβαλλοντολογικά *standards* τα οποία αναγνώρισε ότι έχουν αποκτήσει εθιμική ισχύ. Βλέπε π.χ. υπόθεση *Gabčíkovo/Nagymaros*, Ουγγαρία/Σλοβακία, Απόφαση της 25 Σεπτεμβρίου 1997, CIJ, *Recueil* 1997.

[3] Ζηλανδία κ. Ιαπωνίας /Αυστραλία κ. Ιαπωνίας, προσωρινά μέτρα, Διατάξεις Νο 3/4 της 27 Αυγούστου 1999, παρ. 62, www.itlos.org

[4] Διάταξη της 3 Δεκεμβρίου 2001, στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.itlos.org.

[5] Υπόθεση *Southern Bluefin Tuna* (κυανοπερύγιος τόνος του νότου), Διάταξη της 27 Αυγούστου 1999, παρ. 70, www.itlos.org.

[6] Υπόθεση *Mox Plant*, Διάταξη της 3 Δεκεμβρίου 2001, παρ. 82 και υπόθεση των έργων στο Στενό του *Johor*, Διάταξη της 8 Οκτωβρίου 2003, παρ. 92, www.itlos.org

[7] Διάταξη της 8 Οκτωβρίου 2003, παρ. 99, www.itlos.org.

[8] Διάταξη της 3 Δεκεμβρίου 2001, παρ. 71, www.itlos.org.

[9] Διατάξεις της 27 Αυγούστου 1999, παρ. 77, στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.itlos.org .

[10] Διάταξη της 3 Δεκεμβρίου 2001, παρ. 84, www.itlos.org.

[11] Διάταξη της 8 Οκτωβρίου 2003, παρ. 99, www.itlos.org.

[12] Ανακοινωθέν Τύπου του Δικαστηρίου Διαιτησίας που συγκροτήθηκε στο πλαίσιο του Μόνιμου Δικαστηρίου Διαιτησίας (Permanent Court of Arbitration) της 15ης Ιανουαρίου 2005, στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.pca-cpa.org.